

Takács-Nagy Gábor

Alapgondolatok a zenekari játékhöz

Ennek az írásnak a célja világossá tenni, hogy mik a legfontosabb szempontok számomra, egyfajta „fejben bekattintás” és természetesen ezen szempontok játék közbeni alkalmazása.

A zenekari muzsikusként (később szándékosan *játékost* használok) feladata, hogy a karmester jelzésrendszere által sugallt időben és módon játssza a kottában írt hangjegyeket. A karmester működésének legfőbb célja *inspirálni és segíteni*.

1. A kottában látott hangok és bejegyzések „halott” dolgok (a kottapapír és bejegyzései anyagszerűek, érzelmileg, szellemileg nem élő, nem eleven dolgok), a *muzsikusként célja a hangok és a mű életre keltése*.

A kottában csak a legminimálisabb, legalapvetőbb dolgok állnak, ezért alázatosan és pontosan mindent el kell olvasni (ez nem könnyű, de ez nem a karmester dolga), tudnunk kell, hogy a lényeg sosincs leírva, a szerző bízik bennünk (legtöbbnyire már „odafönről”), hogy a spirituális tartalmat átélve játékunk messze hozzátesz a leírtakhoz. (Természetesen ebben a karmesternek döntő feladata van.)

2. Mivel a zene egy állandóan előreáramló folyamat, melyet alapvetően a harmóniák feszülése és oldása vezérel, ezért a hangokat zenei ívekben, frázisokban kell előadni. A karmester képviseli a szív pulzálását, a játékos által játszott hangok képviselik az állandó véráramlást. Ezért ha a játék statikus (ahol az egyes hangok fontosak és nem a köztük lévő viszony), ez, mint vérrög, megállítja a folyamatot és ezzel meggátolja a mű életre keltését. Ezért együtt játszani egy zenekarban nem cél, hanem eredmény, a belső vezérlés motorja az állandó folyamatérzés kell hogy legyen.

Ha a zenekari szólamban hosszú hang szerepel, a belső lüktetést tudatosan őrizni kell, ellenkező esetben a hosszú hang utáni „aktív”, gyors játékmód statikus és lomha lesz. Vagyis semmi sem működik vagy folytatódik statikus, merev játékmódból. Ide kötődik szorososan, hogy igazán pregnáns, ritmikus játék csak úgy születik, ha játék közben képzeletünkben törekszünk a határozott, motorikus, belső, eleven ritmusérzetet őrizni. Tehát nem elég a karmestert érzékelni, nézni. Ehhez állandó szellemi (és eh-

hez természetes módon kötődő fizikai) anticipálás, előkészület szükséges. (Erre két példa a mozgólépcsőre való fellépés előtti előkészület, vagy a váltófutás, ahol a bot átvétele előtt már futni kell.)

3. A *minőségi együttbangzás*, összecsengés alapfeltétele az azonos játékmóddal játszott szólamok „egybehangzása”. Ebben a folyamatban a koncertmesternek (elsősorban) és a szólamvezetőknek döntő felelőssége van. A karmester megadja a tempót, a karaktert, a dinamikát, a szólamvezetőknek kell megállapítani, megadni a játékmódot, melyet a szólamban ülőknek fenntartás nélkül követniük kell (csak szünetben vagy szólampróbán szabad „kétségeket támasztani”, esetleg mást javasolni). A vonós szólamvezetőknek egymással mintegy vonósnégyesként (vonósötösként) áramkört kell alakítaniuk és hátrafelé sugallni az impulzusokat. A vonós szólamokban a hátsó pultoknál játszani sokkal nehezebb, mint elől, és mivel a szólam „testét”, magvas, összeérett hangzását alapvetően segíti, ha „hátrafelé” egyre nagyobb intenzitással játszanak, a szólamvezetőknek világosan és egyértelműen, de a legjobb értelemben véve „látványosan”, az éppen aktuális játékmódot jelezve kell vezetniük.

A csak (karmestert) néző zenekar minőségileg mélyen alatta van a néző és hallgató együtteseknek. A többi szólam hallgatása egyértelművé teszi szerepüket és játékmódunkat. (Nem lehet elégszer a muzsikusként figyelmét felhívni egy döntő dologra: a társakat illetve más szólamokat *ballani* vagy *ballgatni* óriási különbség.)

4. A karakterekről

A muzsikusként elsőrendű feladata a műből áradó érzelmi-spirituális tartalmat világosan és meggyőzően a hallgató felé sugározni.

Az ötfajta alapkarakter, és az ezekhez tartozó játékmód: dolce, espressivo, risoluto, grazioso, sotto voce.

A dolce és az espressivo karakterek alapvetően éneklő-cantabile részeken szerepelnek. A dolce puha, lágy, kedves, álmodozó hangulatot jelent, míg az espressivo felfokozottabb (szenvedélyesen kifejező, vágyakozó), forróbb hangulat, mint a dolce. Ennél a játékmódnál hevesebb-felindultabb eszközökhez nyúlunk. Ez az intenzitás a fúvó-

soknál fókuszáltabb-intenzívebb levegőbefúvással jár, míg a vonósoknál mélyebben kell a húrban játszani. A jobb kar és a bal kéz billentése erősebben érzi a nehézkedés érzetét.

A grazioso és a risoluto főleg ritmikusan fontos részeken jelentkezik. A grazioso bájos, kecses, elegánsan táncos karakter. A risoluto határozott, népies, földhöz közeli, ritmikus játékmód. A grazioso könnyedleggiere energiabefektetéssel játszandó, a risoluto keményebb-hevesebb, több más hangzót tartalmazó játszasmód. Vonósoknál a grazioso inkább a közép és felső fél vonóval játszandó, míg a risoluto főleg az alsó félvonóval és kápa közeli helyeken. (Sok lefelé vonással.)

Szélsőséges karakterek –hirtelen betörő harag, szerelem, depresszió, halálfélelem stb. – szélsőséges vonóhelyeket igényelnek – csúcs, kápa. A kényelmes vonóhely illetve vonásnem az ilyen részeken kerülendő, mert tompítja az erős-szélsőséges hatást.

A sotto voce (és pp) részeken nem szabad hallani saját játékunkat. A zenekar csak így ér el csendhez közeli, szinte sutto-gó hatást.

5. A differenciált játékról

A hagyományosan szépnek mondott játék nem mindig kívánatos, a szerző nem kéri, kérheti az állandó szépséget, örökös jelenléte értéktelenné tenné.

Vonósoknál a megszólaló hang, hangzás alapvetően a három vonókezelési „alapfaktor” kombinációjától függ: a vonósebességtől, a karsúlytól és a vonó és a húr találkozási pontjától (a lábtól való távolságtól). A negyedik fontos tényező az alkalmazott vonóhely és vonóhossz, azaz a *vonóbeosztás*.

A balkéz döntő tényezői a kiemelten fontos helyeken azonos ujjrend és húr, a billentés ereje, energiája, illetve a billentés szöge (tisztán, artikuláltan „kalapáló”, főleg ritmikusan fontos meneteknél ujjheggyel, míg éneklő, meleg dallamoknál, kiemelten fontos hangnál sok hússal kívánatos érkezn. Alapvetően kerülendő az automatikusan, banálishan egyforma vibrató. Ez az elem a színezést segíti, intenzitása a non vibrátótól a poco vibrátótól át a széles vibrátóig, sebessége a non vibrátótól a lassú vibrátón át a gyors vibrátóig terjedjen.

Nagyon sokszor alacsony fekvés (1. fekvés) és sok üres húr kívánatos, ha erős fényű,

pozitív sugárzást kér a karmester, vagy például trombitaszzerűen kell játszani, vagy éppen éles, sugárzó fúvós szólamot kísérlünk. Fúvósjátéknál a megszólalás, hangindítás biztonsága alapkövetelmény. A szólamokban a szerző (a legtöbb esetben) nem differenciálja a dinamikai árnyalatokat, arányokat (például mindenkinél szerepel). Azonnal érzékenyen reagálni kell, egyfajta kamarazenészi vénával meghallani, kinél van a vezető szólam, ki az, aki harmóniaként megtámaszt, vagy éppen döntő fontosságú harmóniai váltás főszereplője, ki az, akinek éppen a ritmikai motor a fő szerepe, vagyis milyen játékmód (és ezáltal dinamikai árnyalás) alkalmazandó.

Az akcentusok képezik a zenélés savát, borsát. Úgy érünk el igazán kívánatos sforzatot (kiemelést), ha előtte és utána tudatosan halkítjuk kissé a dinamikát.

Az előzőekhez szorosan kötődik, hogy a dinamikai jelzések nem karakter-, csak decibelértékűek (ami nagyon relatív fogalom), például lehet p és pp drámai, fenyegető jellegű, míg f és ff sok esetben örömszerű, felszabadult stb., ezért érzékenyen, azonnal játékmóddal reagáljunk a dinamikai jel mögött meghúzódó spirituális karakterjellegekre.

A dinamikai fokozatokra legjobb példa kapcsolatunk különböző korú gyermekeinkkel. Minél kisebb a gyermek, illetve a dinamikai fok, annál inkább igényel gondoskodást, törődést, figyelmet, és minél inkább emelkedik az életkor, illetve a dinamika, annál inkább küldjük a szabadság felé. Az alacsony dinamika elég sok energia-befektetéssel játszandó (elkerülve így az üres p-pp hangzást), a magas dinamika felszabadult energia-befektetést igényel (nagy sebességű, nagyvonalú játék például, elkerülvén a nyomott, beszorított f-t, ff-t).

Az úgynevezett kísérszólamnak rejtett motorként kell segítenie a vezérszólamot, dallamot, úgy, mint egy fűszer, amely megboldítja az étel ízét. Ezért a dallamot játszó szólam az éppen legkreatívabban cselekvő szólam, a kisegítő szólamokat inkább segítő

szólamnak nevezném, melyek a rejtett motor szerepét töltik be, ezért ha a karmester hangosnak találja az egyik segítő-, kísérszólamot, akkor csak a dinamikát (a decibelt) vegyük le, de a motorszerű segítő játékmódot ne. A 2. hegedűt és a brácsát (akik a motorház belsejében ülnek...) a zenekar motorjának tekintem.

6. Az intonációról

Vonósok esetében nemcsak a bal kéztől függ, hanem a jobb kéztől is. Az azonos módon, azonos színnel játszott hang könnyebben összecsend intonáció szempontjából is. Fúvósokra ugyanez vonatkozik, nemcsak a hangszíneknek kell összecsendeniük, de a felrakás helyes dinamikai árnyalása nagyban segíti a fúvósharmónia tisztaságát.

Oktávállásokban (főleg vonósoknál) az alsó oktáv melegebb izzású (kissé „zsírosabb”), a felső oktáv fényesebb és „vegetáriánusabb” legyen. Ez a minőségi összecsendésen kívül az intonációt is segíti.

7. Az artikulációk milyensége, a mássalhangzós vagy magánhangzós hangindítás, a hanghosszakra való érzékeny figyelem, mind nagyon fontos. Nemcsak az (együtt) megszólalás első pillanatára és milyenségére kell érzékenyen figyelni, de a záró hangok hossza, gondos, egységes elvétele is döntő fontosságú. Ennek jelzése általában nem a karmester feladata.

A dinamikai szint esésének arányában kell az artikuláció világosságát-ropogósságát növelni. Hasonlóan a színészethez, ahol a hangos beszédnél sokkal artikuláltabb a halk suttogás.

8. A pizzicato játékról

Rengetegféle pizzicato „kéretik” különböző zenei szituációkban.

Alapvető fontosságú karból játszani (mintha vonóval lenne a mozdulat végrehajtva) és nem szárazon, pontszerűen, ujjból (hacsak nem ez a zenei szándék).

A pizzicato csengése, rezgése szempontjából

döntő, hogy mennyi hússal történik a pengetés. Ha keményebb hatás kell, lehet ujjhegygel pengetni, de az esetek többségében sok hússal, gömbölyűen kell játszani. Döntő, hogy a balkéz ujjai mennyire nyomódnak a fogólapra, nagyon energikus ffnál (főleg cselló, bőgőnél, mély húron) a senza vibrató nagyobb szől és zeng (nagyon erősen lenyomott balkéz ujjnál).

9. A hangolásról

A hangolás csendben kell, hogy történjen. Magasabb a próbakezdés szellemi és zenei színvonala, ha csend veszi körül a hangolást. Ezért a koncertmester felelős.

A próbán a minőségre való felhívást (szólamvezető vagy koncertmester részéről) nem szabad barátságtalan dolognak tekinteni. Ugyanakkor a felhívás, korrekció, tanács pozitív módon kell, hogy elhangozzon, mert a negatív beszédmódnak nincs építő jellege.

Coda

A próbafolyamat munka, a koncerten felszabadult, kreatív játék a lényeg (ezért próbálunk).

Amit itt felvázoltam, ez a dolgok szellemi háttere. Nem győzőm elégszer hangsúlyozni, ez döntően szellemi munka, a „fejben ott levés” alapkövetelmény.

A fenti dolgokra csak egyénileg jól felkészült zenész képes, a szólamtudás elengedhetetlen alapfeltétel. (A „blattoló” játékosnak esélye sincs a felvázoltak szerinti zenélésre.)

A zenekari játék (mint mindenfajta zenélés) szellemileg vezérelt játék, tevékenység!

Mivel zenekarban állandóan alkalmazkodni kell a társakhoz, a legjobb, legkönnyebb út egymás állandó segítségével a többiek színvonalát is állandóan javítani.

Aki fáradtan, kedvetlenül érkezik próbára (hiszen emberek vagyunk, ez lehetséges), ne zavarja, húzza le a társakat, tiszteletben kell tartani az igyekvő társat és nem utolsósorban a szerzőt.

Ne felejtjük, *előadóművészek* vagyunk.

Ilyen szépen ezt más nyelv nem fejezi ki!

Nemzetközi felhívás a Brazil Szimfonikus Zenekar londoni és New York-i próbajátékának bojkottjára

A Brazil Szimfonikus Zenekar (Rio de Janeiro) vezetősége próbajátékot szervez Londonban és New Yorkban 2011. május 16-án és 18-án, illetve május 20-án és 23-án a Brazil Szimfonikus Zenekar igazságtalanul elküldött muzikusainak helyére. A következő szólamokba van felvétel: hegedű, brácsa, gordonka, klarinét, harsona, zongora.

A Muzikusok Nemzetközi Szövetsége felhívja a világ muzikusait, hogy ne vegyenek részt ezeken a próbajátékokon, amelyek következményeként megfosztanák állásaiktól a méltatlanul elbocsátott kollégákat.

Ezért felhívjuk valamennyi tagszervezetünket, hogy tegyék közzé ezt a felhívást tagságuk számára, ezáltal fejezve ki szoli-

aritásukat a Rio de Janeiro-i Zenei Szakszervezet jelenleg zajló küzdelmével. Bármilyen további kérdés esetén a fentiekkel kapcsolatban, kérjük forduljanak hozzánk bizalommal!

Önökkel a szolidaritásban,
a Muzikusok Nemzetközi Szövetsége
titkársága
(International Federation of Musicians)